

je knjiga premalena da primi više obilan materijal, a materijal opet presiromašan da s dovoljno jasnoće osvijetli i neka posebna poglavlja.

Posrijedi je vrlo velik trud, a knjiga će bolje poslužiti onima koji već nešto znaju o čehoslovačkoj narodnoj umjetnosti nego onima koji žele prvi put doznati nešto više o njoj.

Ivan Ivančan

ZDENKA JELÍNKOVA, LIDOVÉ TANCE A TANEČNÍ HRY NA PODLUŽÍ. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici, 1962, 72. str.

Za nas je ova knjiga veoma interesantna jer govori o širem području okolice Břeclava, teritoriju u koji su nekada dolazili kolonisti Hrvati i već u XVI stoljeću nastavali u mnogim mjestima. U opširnom uvodu autorica daje glavne karakteristike plesova u ovom kraju posebno ističući da Hrvati plešu jednako kao i starosjedioci, da se nije našlo nekih elemenata koji bi bili specifično njihovi. Ponajviše su to različite vrste »polaká«, pa »valcerá«, a uz njih, kao posljednji po redu, ples »vrtěná«. Posebno su rašireni i »verbunki« (neosporno mađarski utjecaji u tom kraju), od kojih Jelínková spominje nekoliko vrsta. Uz ove spominju se i neki manje važni plesovi odraslih i dječji plesovi, bolje rečeno dječje plesne igre. Svakom plesu daje se najprije muzički zapis i tekst pjesme, ako postoji, a zatim opis plesnih koraka isključivo riječima, što u mnogome umanjuje egzaktnost zapisa. Pojedinih zapisima dodaju se varijantni oblici iz drugih sela te kod nekih skice prostornoga kretanja plesača. Među materijalima autorica donosi i ples uz pjesmu »Já su černý Jan«, kojega se ritmički elementi u prvom dijelu podudaraju s podravskim svatovskim kolom »Ja sam črni ja«. Prema mnogim elementima (muzički, tekstovni i ritmički) očito je da je češki ples prenesen u Podravinu i tamo se održao do danas mijenjajući mnoge svoje značajke. Naročito je lako moguće da se to širilo putem škola, jer se taj ples javlja pretežno kao dječji, a nje govala su ga i sokolska društva. Iz zapisa »Šotyš-polke« jasno se vidi onaj ishodišni ples koji je utjecao na neke naše, recimo: »Tancaj, tancaj, črni kos« ili »Išla žena na gosti«, na koji veoma nalikuju i ritmički i melodijski. Neke sličnosti postoje i među »susterpolkama« kojih se zajednički elementi lako opažaju ispod različitih naziva u češkim i našim plesovima. Ako se zna da su naši svirači dobivali note iz Praga i Beča za pratnju tih podrijetlom cehovskih plesova, ne treba se čuditi što se takve sličnosti i javljaju. Osim ovih krupnih podudarnosti, iz donijetih materijala može se uočiti i niz drugih detalja koji mogu kompariranjem dovesti do dobrih zaključaka o podrijetlu i širenju plesova.

Ivan Ivančan

JAROSLAV MARKL, DUDY A DUDÁCI. O JIHOČESKÝCH PÍSNÍCH A LIDOVÉ HUDBĚ. Krajské nakladatelství, České Budějovice 1962, 103 str.

O češkoj dudaškoj muzici postoji dosta opsežna literatura. Već je Karel Jaromír Erben (1811—1870) u svojoj klasičnoj zbirci čeških narodnih pjesama istaknuo značenje dudá za posebni tip narodnih melodija. A još slavniiji sabirač narodnoga muzičkog folkloru, ne samo kod Čeha nego i kod ostalih slavenskih naroda Ludvík Kuba (1863—1956), veoma je proširio naučno poznavanje dudá (gajdá) u narodnoj muzici. Prvi veliki češki muzički historik, estetik i muzikolog Otakar Hostinský (1847—1910) i njegov još istaknutiji nasljednik Zdeněk Nejedlý (1878—1962) historijski su ocijenili značenje tog instrumenta u razvoju češke narodne muzike. Jednako je Otakar Zich (1877—1934) analitički otkrivao utjecaj dudačke svirke na formiranje mnogih čeških narodnih pjesama. Među ostalim istraživačima i piscima o dudaškoj muzici (Zdeněk Bláha, Karel Kaštánek, Josef Režný, Arnošt Kolár) posebno mjesto zauzima Jaroslav Markl, čijih je nekoliko stručnih spisa i studija objelodanjeno posljednjih pet godina, te se afirmirao kao istaknuti suvremeni muzikolog, koji istražuje to područje danas već gotovo sasvim iščezle vrste češke narodne glazbe.

U svojoj knjizi raspravlja o južnočeškim narodnim pjesmama s osobitim obzirom na njihovu vezu s dudama. To je pažnje vrijedno naučno djelo koje ilustrira

primjerima i historijskim podacima značajke narodnih pjesama s češkog jugozapada (Chodsko), kraja iz kojeg je potekao legendarni »Strakonický dudák«, tip pučkoga muzikanta, što ga je u literaturi opjevao Josef Kajetan Tyl (1808—1856), a u opernoj glazbi »Švanda dudák« obradio Jaromir Weinberger (1896).

Taj češki kraj karakterizirale su u prošlosti mnoge močvare, a danas tu ima do pet tisuća pomno uzdržanih ribnjaka. Pjesme toga kraja odaju elegijsko raspoloženje i naginju mol-tonalitetima više nego pjesme ostalih čeških krajeva. Pa i mnoge od pjesama u duru ne odaju čisti dur, jer terca u ljestvici koleba između male i velike, pa su te pjesme u nekom dur-molu. I strukturom su te pjesme često nepravilne, a i u ritmu labilne. Melodijski ukrasi i legata potječu od pratnje svirke na dudama. S područja koje obrađuje Marklova knjiga ima oko deset tisuća znanstveno fiksiranih zapisa.

Osobiti kolorit tih južnočeških narodnih pjesama nastao je pod utjecajem dudā, koje se u tom kraju ističu već od XIII stoljeća. Veliku popularnost uživale su dudu u XVII i XVIII stoljeću, a u XIX stoljeću počinju dudu uzmicati pred drugim popularnim instrumentima.

Samac dudaš bio je prototip pučkoga muzikanta: svirao je isprva solo i tako sam svirkom pratio pjesme ili ples. U nizu tih solo-dudaša istakli su se neki posebnom vještinom svirke i muzičkom nadarenošću. Dakako, slično kao što je to nekad i kod nas bilo da nije bilo svatova ni plesa bez gajdaša koji je bio glavni nosilac muzike u narodnom veselju, tako se ni u južnoj Češkoj nijedan narodni ples, svadba ili druga vesela zгода nisu mogli ni zamisliti bez dudaša. I božićne kolede pjevale su se uz dudu, a događalo se i to da bi kantor u božićno vrijeme pozvao dudaša i na crkveni kor, da se i dudu čuju uz vesele crkvene božićne pjesme.

Kako se u XIX stoljeću svuda razvijala muzika u sastavu od više instrumenata, tako su i južnočeški dudaši počeli da se slažu i s drugim sviračima za skupnu svirku. Najprije je dudaš počeo svirati s jednim guslačem (violinistom). Kako su dudaša zvali »dudák«, tako su guslača zvali »hušlák« ili katkad »houdek«. Time je nastao duet dudu-gusle. Obično je takav guslač upotrebljavao kratke gusle, to jest instrument s kraćim vratom nego što ga ima redovna violina. Lužički Srbi su upotrebljavali male guslice i s manjim korpusom, slično kao što je bilo i u Poljskoj i Slovačkoj, a i u Moravskoj. Takve su gusle imale i sitniji, prodorniji ton.

K takvu južnočeškom dudaško-guslačkom duetu pridošao je doskora es-klarinet, pa je nastao mali seoski trio, kojemu su još uvijek osnovnu značajku davale dudu. Na jednu svečanost god. 1836. u Pragu došla je iz južne Češke kapela sastavljena od 3 dudaša, 3 guslača, i klarineta i kontrabasa. Tako su se dudama pridruživali pomalo sve više i drugi instrumenti — dvije violine, uz es-klarinet još i b-klarinet, kontrabas, a kasnije dapače i harmonika, pa su dudu bile polako suzidane u svojoj tradicionalnoj ulozi, dok nisu posve bile istisnute. Još je 1908. dudaš Kopšik sa šestoricom drugih starih dudaša nastojao oživiti nekadanja gajdaška natjecanja. Ali razvoj, nepovoljan za dudašku glazbu, nije se dao zaustaviti. Iz naših hrvatskih krajeva došla je potkraj XIX stoljeća u južnu Češku i naša tambura, da osnutkom tamburaškog zbora također pridonese potiskivanju starodrevnih južnočeških gajda. No ta pojava tambure bila je tu samo epizoda.

Zapravo je ulogu dudā u seoskoj muzici preuzeo es-klarinet, uz koji su violina, flauta i rog činili kvartet tzv. gospodske glazbe. Zatim su pridolazila pomalo druga limena glazbala, dok nije poslije prvoga svjetskog rata preuzela mah limena glazba uopće. Međutim, zanimljivo je da je još dugo narod i za takvu limenu glazbu u tradicionalnom svom izražavanju znao reći »ti dudaši«.

Tako prikazuje Marklova knjiga povijest, razvoj i opadanje dudaške muzike u južnoj Češkoj. Čitajući to, i nehotice nam se nameće analogija kako je i kod nas nekoć cvala gajdaška glazba, koju su u XIX stoljeću potisnuli tamburaši i tamburaški zborovi, da ove opet sudbonosno potisnu fabričke harmonike, klarinet, truba i saksofon, električne gitare i rafinirane udaraljke.

Autor knjige dodao je i prvi put kritički objavljene Kubine notne zapise karakteristične dudaške svirke i nekih dudaških pjesama. A mala, knjizi priložena gramofonska ploča omogućuje da se i na gramofonu reproduciraju i čuju primjeri tih pjesama i te odumrle dudaške svirke. Knjiga donosi i iscrpnu bibliografiju, popis gramofonskih ploča i magnetofonskih kolutova s dudaškom svirkom.

Josip Andrić